

Ramona Ausubel

Er is hier niemand,
behalve wij allemaal

Roman

Vertaald uit het Engels door Lucie van Rooijen

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs van de Stichting
Het Nederlands Letterenfonds.

ISBN 978 90 290 8831 2

ISBN 978 94 6023 172 8 (e-boek)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *No One Is Here Except All Of Us*

Oorspronkelijke uitgever: Riverhead Books

Vertaling: Lucie van Rooijen

Omslagontwerp: Studio Marlies Visser

Omslagbeeld: Corbis

Zetwerk: Steven Boland

© 2012 by Ramona Ausubel

All rights reserved, including the rights of reproduction in whole or in part in any
form.

© 2012 voor de Nederlandse taal: Lucie van Rooijen en J.M. Meulenhoff bv,
Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk,
fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Voor mijn grootmoeders, Anne en Alice, die me hun verhalen vertelden en mijn verbeelding genoeg ruimte gaven om er zich een weg in te vinden.

I

Lieve Chaya

Ik zit met jou op schoot bij het raam. Het glas is bedekt met ijsbloemen. Als ik mijn oor dichtbij genoeg hou, kan ik ze bijna horen kraken en groeien. Het sneeuwt nu niet meer, maar dat heeft het de rest van de ochtend wel gedaan. Hoewel je nog maar een paar dagen oud bent, is je verbaal, ons verbaal, lang geleden begonnen. Ons verbaal is er een dat ik ken, zowel de dingen die ik met eigen ogen heb gezien als de dingen die ik niet heb gezien. Die kennis zit ergens in mijn boten, ergens in mijn hart. Op een dag zullen jouw kinderen vragen wat er is gebeurd en dan zul jij een nieuwe versie vertellen, en op die manier zal het verbaal blijven voortleven. De waarheid ligt in het vertellen.

Het begon in 1939 bij de noordgrens van Roemenië, op een klein schiereilandje omarmd door een troebele rivier. In die tijd waren de dagen stil en vredig. De ochtend was voor brood kneden en koeien melken. We brachten baby's naar onze lippen. De bakker schoof de broden op tijd de oven in om ze er rond het middageten weer uit te halen, als we honger hadden. Kinderen zaten op te tellen, te delen en te vermenigvuldigen en kregen daar schouderklopjes voor. De bankier telde rollen geld en borg ze op achter slot en grendel. De groenteman vulde zijn schappen met kolen gerooid door de koolboer en aardappelen gerooid door tienerjongens op de veldjes achter de huizen van oude vrouwen.

De oude vrouwen keken graag hoe de spieren van die jongensarmen, met elkaar vervlochten strengen, tot leven kwamen.

Negen families noemden de vallei hun thuis. Achter de ontgonnen beuvels lagen in alle richtingen bergen met donkere dennebossen. We beschouwden de rivier altijd als de onze, al werd ze op landkaarten de Dnjestr genoemd. Ons dorp was compleet, en dat gold ook voor ons leven daarbinnen; de geesten van onze overledenen bielden zich rustig onder de grond, en wij deden hetzelfde daarboven.

Ons leven was met deze plek verbonden – we wilden het niet verplaatsen, ook al wisten we dat in een ander land niet zo ver weg een man met een vierkant snorretje de wereld opnieuw wilde inrichten. Mensen zoals wij werden gedwongen al hun rijkdom en bezit te laten registreren. In paspoorten kwam een grote rode F te staan. Er werd een avondklok ingesteld. Het was een nieuw hoofdstuk in een oud verhaal. Ergens ging een tempel in vlammen op. Tsjecho-Slowakije werd bezet, Warschau. Mensen zoals wij werden in getto's gestopt. Alle mannen beetten Israel en alle vrouwen Sarah.

'Ze maken er vast wel een eind aan,' zeiden we. 'Het ergste hebben we gehad,' veronderstelden we. 'Er beweert altijd wel iemand dat het eind van de wereld is aangebroken.'

We konden ons geen tijd herinneren dat er geen oorlog opbanden was, dat er geen haat of vervolgingen waren. Geen pogroms, geen dienstplicht. Toen de wereld begon was alles misschien nog schoon en puur geweest. We hadden een verhaal over een man en een vrouw en een paar prachtige dagen in een tuin, maar geen van ons dorpsbewoners kon zich zo'n tijd herinneren. Misschien hadden we als soort wel naar elkaar gegromd of in onze handen gespuugd. Misschien hadden we over de dunne korst van de aarde gerold, elkaars dichte oogleden aangeraakt of waren we neergeknield bij de paren voetstappen die we overal achterlieten. Hoe het leven op aarde ook begonnen was, wij gingen door tot we het waren vergeten, terwijl de tijd ons mepte met zijn poten en het zenige vlees van elke dag op onze drempel achterliet, en wij de tollende wereld in trokken. Voor ons was het altijd de eerste dag dat die ene baby was geboren, de eerste keer dat hij met zijn mollige knuistjes door de lucht zwaaide. Vandaag was altijd de eerste...

VOOR

Op een vrijdagavond hing de zon zwaar neer, wachtend om stroperig leeg te lopen in de graanvelden. Mannen liepen naar huis met de bewijzen van die dag – een zeis, een leren buidel vol scherpe tangetjes, een rol kwitanties, een zak met kool, een lege broodtrommel. Kinderen zoals ik stonden bij de deur met geboende wangen als sappig fruit, rijp voor de pluk. ‘Sjabbat sjalom,’ zeiden wij kinderen tegen onze vaders. ‘Goed sjabbes,’ zeiden de vaders. Op tafel: een kanten tafelkleed. Op het kanten tafelkleed: dekschalen. ‘Sjabbat sjalom,’ zeiden de vrouwen van de mannen terwijl ze hen zoenden.

Bij mij thuis stond een kippenpoot te koken tot het vlees van het bot in de soep viel. Mijn broer had net voor zonsondergang hout naar binnen gebracht en ik probeerde erachter te komen of ook de winterwolken waren bevroren, of alleen de sneeuw die eruit viel. Mijn zus hield een katoenen lapje om het vingertopje waar ze zich aan haar naald had geprikt. Dat bracht ons drieën op ons favoriete spelletje: wonden vergelijken, de souvenirs van onze kindertijd. Moishe, met dertien jaar de oudste, had achter op zijn kuit een blauwe plek van toen hij in de rivier tegen een boomstam was gezwommen. Regina, een jaar jonger dan Moishe en een jaar ouder dan ik, liet een druppel donkerrood bloed van de naaldenprikkers in haar andere hand vallen. Ik had aan tikkertje een langgerekte schram van een tak overgehouden. Onze huid was één kaart, ver-

spreid over drie bladzijden waarin het territorium van ons spel was gekerfd.

Mijn moeder draaide de franje van het tafelkleed in een knoop die weer los zou raken. Ze zat een boek te lezen over een winterse, uitzichtloze liefdesaffaire tussen twee jonge Russen: een jongen met blozende wangen die op het punt stond bij het leger van de tsaar te gaan, en een mooi, dom meisje. Mijn moeder schudde haar hoofd om de geliefden omdat ze al wist dat het op niets zou uitdraaien. Ze zag het als een persoonlijke belediging dat ze geloofden in zoiets hopeloos. Bij elke bladzijde die ze omsloeg, begon ze driftiger aan de franje te draaien.

‘Ik hoop dat hij pas in de lente doodgaat,’ zei ze. ‘Ze is te dom om zo veel kou te overleven met ook nog eens een gebroken hart.’

Mijn vader was nog niet thuis, en de kamer leek een schilderij dat we voor hem hadden gemaakt. Toen de deurknop werd omgedraaid en hij het tafereel in zich op kon nemen, kwamen we weer in actie: moeder stond op om in de soep te roeren, terwijl wij kinderen op onze vader af vlogen om te bewijzen dat ook wij de hele dag hadden geleefd: bloed op de stof, keurig gestapelde houtblokken en een vraag over de herkomst van sneeuw.

‘De mooiste vrouw ter wereld,’ zei mijn vader, met zijn lippen op mijn moeders hand gedrukt. De hele kamer geurde naar het avondeten, en ik legde bij elk van onze plaatsen een zacht, oud servet.

In ons dorp stonden we allemaal – vaders en moeders, grootouders en kinderen, ooms en oudtantes, de slager, bakker, zadelmaker, schoenmaker, maaier, koolboer – in een kring om de tafel en stak kaarsen aan terwijl we de kamer dompelden in gebed. Allemaal tegelijk trokken we aan zacht, gevlochten brood, dat uit elkaar viel.

Aan de hand van mijn vader liep ik door de stromende regen naar het wekelijks gebed. De dorpelingen knikten en glimlachten naar elkaar, probeerden dankbaar te zijn voor ons plekje op de draaiende aardbol. We hielden ons niet bezig met de vele dreigingen van de wereld, maar met de onbenulligste details. Mijn moeder zei tegen mijn gekke tante Kayla: ‘God, wat een regen,’ en: ‘Ik ben blij dat ik de was gisteravond heb binnengehaald.’ Ze dacht niet: ik vraag me af of dit noodweer de rest van ons leven aanhoudt.

‘Alweer een dag in het paradijs,’ zei Kayla, en pakte mijn oom Hersh zijn hoge hoed van het hoofd om regenwater eraf te schudden dat zich in de rand had verzameld.

Er ging een oud verhaal dat de profeet Elia verantwoordelijk was voor regen en donder – zijn enige afleiding terwijl hij de grote en verschrikkelijke dag van de Heer zat af te wachten. ‘Ja, ja, we horen je wel,’ zei de bakker tegen de hemel.

Ons dorp was te klein voor een echte tempel – net iets meer dan honderd inwoners – maar we wisten ons te redden met het huis van de genezer. In zijn keuken: de vrouwen en kinderen, stilletjes kijkend hoe het buiten steeds harder begon te regenen. Ik zag de plassen die zich vormden, wilde dat ik er buiten in stond te springen en zo alles wat mijn moeder schoon had gepoetst weer lekker vies maakte. In de loop der jaren hadden de moeders de regels van de sjabbat wat versoepeld zodat ze kleine, eenvoudige karweitjes konden doen terwijl ze naar de dienst luisterden. Een paar zaten sokken te stoppen, een paar zaten te breien. Tante Kayla was halverwege een borduurwerkje van een mand vol knalroze baby’s, gewikkeld in een zachtblauwe deken. De baby’s hadden nog geen ogen, en ook geen handen. Blinde monstertjes. Naast Kayla, wier jaloezie als slijm uit haar sijpelde, legde de hoogzwangere vrouw van de bankier een trui tussen haar schouder en haar hoofd en deed haar ogen dicht. Aan haar voeten had haar oudste zoon Igor zijn broertjes en zusjes in een keurige kring verzameld, waar hij kopjes van het poppenservies ronddeelde en deed alsof hij ze volschonk.

In de zitkamer bereidden de mannen zich voor om het vuur van het geloof op te stoken. Maar de genezer was ongedurig. Met veel geritsel haalde hij een krant uit zijn zak. ‘We moeten het ergens over hebben,’ zei hij nerveus. ‘Voor we beginnen.’ Hij vouwde de krant open op de grond. OORLOG. II UUR IN DE OCHTEND, 3 SEPTEMBER 1939 stond er op de voorpagina. De slager, die opgedroogd bloed onder zijn nagels vandaan zat te peuteren, keek op. De magere, bebrilde juwelier voelde aan zijn zakhorloge. De groenteboer tikte op zijn gladde, kale hoofd. De kapper las de woorden hardop voor, en zijn stem brak.

‘Het is onze rustdag,’ zei de weduwe verontwaardigd.

‘Dit was al weken geleden,’ zei de genezer zacht. Hij haalde een

opgevouwen krantenknipsel uit zijn vestzak. Hij vouwde het uit, zodat het zich opende als een bloem. Hij begon voor te lezen. ‘Het Joodse volk moet met wortel en tak worden uitgeroeid. Dan komt er in één klap een eind aan de golf van plagen in Polen.’

Omdat ik wist dat ik niet precies begreep wat daarmee werd bedoeld, trok ik maar niet meer aan mijn moeders rok; ik werd bang van haar gezicht, dat lijkleek was van schrik. De moeders die sokken hadden zitten stoppen, haalden de naald niet meer door. Het getik van breipennen was opgehouden. De vrouw van de bankier zat nog steeds vredig te slapen, terwijl haar kinderen dichter om haar enkels gingen zitten en Igor zijn best bleef doen ze op te beuren door ze denkbeeldige koekjes aan te bieden om in hun thee te dopen.

Ik kon mijn oom Hersh niet zien, maar herkende zijn stem. ‘Dit kan zo toch niet doorgaan? Dit wordt toch wel een halt toegeeroepen?’

‘Ik heb een broer in Amerika die zegt dat ze Duitsland de oorlog niet zullen laten winnen,’ zei de juwelier.

‘We zitten op veertig dagen lopen van Iasi, en op twee weken van Lvov. Hier zijn we veilig,’ zei de bakker.

‘Chernowitz is maar zevenenveertig kilometer hiervandaan,’ zei de genezer.

De stilte die neerdaalde was wanhopig, ondraaglijk, furieus. Niemand verroerde zich. We waren een huis vol beelden, afgekeurd omdat we onregelmatigheden vertoonden. Wachtend tot we kapot werden gesmeten en in de rivier werden gegooid. En als ik nou doodga? dacht ik bij mezelf. En als ik nou niet groot word? Nog terwijl ik dat herhaalde, kon ik niet geloven dat het waar was. Mijn roze handen, mijn wang met de schram, mijn bruine jurk die op drie plekken was versteld – niets daarvan leek te verdwijnen. Ze waren tastbaar en echt, onweerlegbaar. Welke macht zou ze uit het bestaan kunnen wegpraten?

Mijn moeder nam afwezig mijn vlechten in haar hand en hield ze als leidsels vast. Ik wou dat ik haar in galop weg kon halen van deze benarde plek en sneller dan de wind in veiligheid kon brengen. We bleven in de keuken van de genezer zitten, terwijl het gevaar als een salamander om ons heen sloop. De vrouw van de bankier werd wakker en mepte naar haar elf kinderen die tegen elkaar aan